

BAĞLANTISIZLIK: BİR DIŞ POLİTİKA SEÇENEĞİ Mİ?

Bülent KAR*

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşının bitimiyle beraber Avrupa'nın çöküşü, uluslararası politika da üç önemli değişikliğin oluşmasına neden olmuştur. Bunlardan ilki, Birleşmiş Milletler Yasası'nda da yer alan sömürgeciliğin ortadan kaldırılması; ikincisi, uluslararası politikanın saptandığı merkezlerdeki değişiklik; ve üçüncüsü de ideolojik çatışma öğeleridir. İlk öge olan sömürgeciliğin ortadan kaldırılması şüphesiz sömürge olan ülkelerin sadece iç dinamiklerinden kaynaklanmamakta fakat aynı zamanda savaş nedeniyle güçsüz düşen sömürgeci devletlerin durumlarından da etkilenmektedir¹. Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı'na kadar dünya politikasının saptandığı merkez Avrupa, bu müstesna yerini Amerika Birleşik Devletleri'nin izlediği "yalnızlık" politikası ile Sovyetler Birliği'nin kendi rejimini sağlamlaştırma çabaları ile uğraştığı ve bu nedenle de dünya politikasından uzak olduğu döneme borçludur. Ancak, İkinci Dünya Savaşının sonunda ne A.B.D. ne de S.B. eski politikalarını sürdürmeye niyetli değildirler. Savaş sonrası ortaya çıkan bu iki büyük güç artık dünya politikasını kendileri saptamaya başlamışlardır². Savaş içinde ve sonunda yapılan antlaşmalar, dünya politikasına yön veren merkezin Washington-Moskova eksenini olduğunun açık kanıtlarını taşımaktadır³. Üçüncüsü de savaştan hemen sonra ortaya çıkan, iki blok arasındaki gerginlik, güvensizlik ve işbirliğinden

* Araş.Gör.; Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

- 1 Sömürgeci devletlerin eski güçlü durumlarının giderek bozulması konusunda kesin bir tarih olarak İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası ve özellikle 1929 Ekonomik Bunalımını gözardı etmemek gerekir. 1929 Ekonomik Bunalımını özellikle sömürgeci devletlerin sömürgeleri üzerindeki eski denetimlerini kaybetmelerine yol açmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Nazif Kuyucuklu, *İktisadi Olaylar Tarihi*, İ.Ü. Yayını, No: 2902, İstanbul, 1982, s. 238-295.
- 2 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1964*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, No: 427, Ankara, 1979, s. 11-36, 44-46, 55-62.
- 3 Savaş içindeki ve sonundaki antlaşmalar için bkz: Türkaya Ataöv, "Soguk Harb'in Doğuşu: San Fransisko'dan Mihver Barış Toplantılarına", *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, Cilt: XXIII, No: 1, Ankara, 1968, s. 309-356.

yoksun soğuk savaşın tüm şiddetiyle kendini gösterdiği dönemdir. Bir yandan Sovyetler Birliği kendi ideolojisini yaymaya çalışmış, öte yandan Amerika Birleşik Devletleri buna "çevreleme" politikası ile karşılık vermiştir. Kökeninde ideolojik öğenin olduğu bu çatışma dönemi Kore ve Vietnam'da sıcak savaşa dönüşmüş⁴, bu arada her iki blok lideri, blok üyeleri arasında siyasi, ideolojik, ekonomik ve askeri ittifaklar kurarak "soğuk savaş"ın hızlanmasına neden olmuşlardır⁵.

Ele alacağımız "Bağlantısızlık" politikası işte bu dönemde ortaya çıkan ve iki blok lideri tarafından kurulan "askeri pakt'lara girmeme"yi temel ilke alan bir akım olmuştur. Bu yazımızda, önce "Bağlantısızlık" kavramı üzerinde duracak, kavramın "tarafsızlık", "süreklilik" ve "yalnızlık" politikalarından farkını incelemeye çalışacağız. İkinci olarak, bu politik akımın tarihsel süreç içindeki gelişimini özetleyeceğiz. Üçüncü olarak, günümüzde "Bağlantısızlık" akımının amaçları ve son olarak da "Bağlantısızlık"ın bugünkü uluslararası ortamda bir dış politika seçeneği olup olmadığını tartışacağız.

I. KAVRAMA İLİŞKİN

"Bağlantısızlık" kavramı 1960'lı yılların başında uluslararası politika yazımına giren bir kavram olmuştur.

4 Kore Savaşı'nın nedenleri ve gelişimi konusunda bkz: John Lukacs, *A History of The Cold War*, Anchor Books, New York, 1962, s. 87-97; bkz: Evan Luard (Ed), *The Cold War*, (Brian Crozier'in "South-East Asia" isimli makalesi), Frederick A. Praeger, New York, 1964, s. 163-190.

5 Bu dönemin özellikleri konusunda bkz: Bülent Kar, "Bir Alt-Sistem Olarak Kuzeydoğu Asya ve Kore'lerin Birleşme Sorunu I", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 1982, s. 214; Ayrıca, bu dönemde kurulan askeri paktlar şunlardır: Kuzey Atlantik Paktı (NATO), 4 Nisan 1949; Kuruluş amacı: "... ulusların demokrasi ilkeleriyle kişisel özgürlüklerini ve hukukun üstünlüğüne dayanan özgürlükleri korumak; Kuzey Atlantik Bölgesinde refah ve sağlam bir düzenin gelişmesine yardım etmek", Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No: 206, Cilt: II, Ankara 1975, s. 276-279; Varşova Paktı, 21 Mart 1951; Kuruluş Amacı: "... tarafların ortak çıkarlarını etkileyen önemli bütün uluslararası sorunlarda, taraflardan birine ya da birkaçına karşı silahlı saldırı tehdidinde bir bütün olarak karşılık vermek.", Ruth C. Lawson (Ed.), *International Regional Organizations: Constitutional Foundations*, Frederick A. Praeger, New York, 1962, s. 205-209; Bağdat Paktı, 24 Şubat 1955; Kuruluş Amacı: "... üye ülkelerin güvenlik ve savunma konularında işbirliği yapmalarını sağlamak." Pakt daha sonra Irak'ın ayrılması ile 21 Ağustos 1959'da CENTO adını almıştır. Meray, op.cit., s. 316-317; Güney-Doğu Asya Savunma Antlaşması (SEATO), 8 Eylül 1954; Kuruluş Amacı: "... ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri hakkı desteklenmekte; demokrasi ilkelerini, kişisel özgürlüğü ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmek ve ekonomik gelişmeyi sağlamak istedikleri, beklenebilecek bir saldırıya karşı birleşmiş oldukları, barış ve güvenliği sağlamak için çabalarını birleştirme niyetleri açıklanmaktadır.", Meray, Ibid, s. 318; Pasifik Güvenlik Antlaşması (ANZUS), 1 Eylül 1951; Kuruluş Amacı: "... herhangi bir saldırı durumunda taraflar birbirlerine yardım edeceklerdir.", Fahri Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No: 362, 1975, Ankara, s. 782-784.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını elde eden Asya-Afrika ülkeleri kavramın, iki karşıt blok tarafından kurulan askeri ittifaklar dışında kalmak anlamına geldiğini açıklamışlardır⁶. Bağlantısızlık kavramı ilk kez dünya kamuoyuna Hindistan Başbakanı Nehru tarafından duyurulmuştur. Nehru yaptığı açıklamada, yeni bağımsızlığına kavuşan Hindistan'ın Birleşmiş Milletler'deki rolüne işaret ederek, ülkesinin uluslararası ilişkilerde hiçbir bloka girmeden daha *yapıcı* bir politika izleyeceğini söylemiştir. Nehru'ya göre ittifakın niteliği ne olursa olsun, olası bir sürtülmeye üyelerini de sürükleyecektir⁷. Kısaca, bu dönemde bağlantısızlık, Asya'da yeni bağımsızlıklarını elde eden devletlerin Batı ile ilişkilerinde izleyecekleri bir dış politika yöntemi olarak tanımlanmıştır⁸. Bağlantısızlık akımı Asya ve Afrika ülkeleri arasında yaygınlaşırken Kominform'dan çıkarılan Yugoslavya da, Tito'nun önderliğinde bağlantısızlık akımının liderlerinden biri durumuna geldi. Tito'nun yardımcılarından biri olan Edvard Kardelj bağlantısızlık akımının amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

"... savaştan birkaç yıl sonra iki sistemin "soğuk savaş" biçiminde bir çatışmanın içine girdiklerini gördük. Kapitalist devletlerle sosyalist devletler arasındaki çelişkiler ve uluslararası ilişkiler konusunda yapılan üstünlük mücadelesi, siyasal-askeri birleşmeler, bloklar şeklinde oluştu. Sonuç olarak dünyada iki kutuplu bir yapı kurulmuş oldu. Bu yapı içinde her iki kutubun çevresinde büyük siyasal-askeri gruplaşmalar oluştu ve sürüp giden soğuk savaş her an yeni bir dünya savaşı tehlikesi yarattı. Bloklu dünyada zorla kurulan bu ilişkiler sistemi, çeşitli ülkelerin etkinliğini büyük ölçüde sınırlıyordu ve tüm ulusları ilgilendiren işlerde büyük güçlerin tekeli söz konusu oluyordu. Bloklar yalnızca, kendi iç işleyişleriyle uluslararası ilişkilerde kuvvet politikasını zorla kabul ettiren siyasal-askeri örgütler değildi. Aynı zamanda belirli kapalı ekonomik sistemler oluşturma eğilimindeydiler"⁹.

İşte bu nedenle;

"... ulusal tam bağımsızlığa ulaşarak bu bağımsızlık içinde istedikleri şekilde toplumsal gelişmeleri sağlamak hakkını elde etmeyi amaçlayan, büyük siyasal-askeri ve ekonomik güç merkezlerinin siyasal-ekonomik uzantısı olmak istemeyen, ya da bu durumdan kurtulmak isteyen, bunu yaparken de dış baskı ve sömürüye karşı birleşmek amacını taşıyan ve bunun sonucu olarak uluslararası ilişkilerin yönünü değiştirmeye çalışan..."¹⁰

bir akım olarak tanımlanıyordu. Dolayısıyla bağlantısızlık, kendine özgüveni olan ve diğer devletlerden herhangi bir konuda herhangi bir güvence istemeyen, büyük güç-

6 Duygu Sezer, "Stratejik Bir Çözüm", Cumhuriyet Ek, 31 Ağustos 1979, s.3.

7 *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 11-12, Collier-MacMillan, New York, 1972, s. 167.

8 Sisir K. Gupta, "Asian Nonalignment", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965, s. 46.

9 Edvard Kardelj, *Bloksuzluğun Tarihsel Kökeni*, Toplum Yayınevi, Ankara, 1977, s.30.

10 *Ibid*, s. 16.

lerin askeri amaç ve hedeflerinden uzak kalarak, hiçbir ittifaka girmemeyi temel ilke olarak benimsemiştir¹¹.

Bağılantısızlık akımını bir ülkenin benimsemesi veya benimsememesi o ülkenin iç gereksinimlerine bağlıdır. Bazı politik birimler için bu gereksinimler veya ülke içi bu nitelikler ancak her iki bloktan da mümkün olan en yüksek ekonomik çıkarı sağlamaktadır. Bu ülkeler sürekli olarak herhangi bir blok ile askeri antlaşmalara girerlerse, diğer olası pazar ve dış yardım kaynaklarını kaybedebileceklerdir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkeler açısından, yeterli derecede ekonomik büyüme sağlayabilmeleri için dış ticaretlerini dünyanın belli bir yörenesi ile sınırlandırmaları sakıncalı olmaktadır. Ayrıca, dış yardım için de bu söylenenler geçerlidir. Dış yardımlar eğer belli ülkelere alınırsa, o ülkenin siyasi etkisine girmek kaçınılmaz olmaktadır. Bunu önlemek için çok taraflı ilişkiler gerekmektedir. Bağılantısız olmak, iç ekonomik gereksinimleri karşılamak için fırsatları maksimize ederken bağımlılığı minimum düzeyde tutmaktır. Öte yandan, ittifaklara girmenin bir başka sakıncası, ittifakların hemen her zaman zayıf devletler aleyhine çalışmasıdır. Büyük devletler kendi çıkarlarını gözetirken küçük devletlerin çıkarları ve gereksinimleri gözardı edilmektedir. Uluslararası bir bunalım durumunda da bu zayıf devletler kendilerini hiç de ilgilendirmeyen bunalımların sonuçlarına katlanmak zorunda kalmaktadırlar¹².

Bağılantısızlık politikasını bir dış politika stratejisi olarak benimseyenler, bu politikanın diplomatik etkinliklerini artırdığını ve uluslararası arenada daha geniş bir manevra alanına sahip olduklarını belirtmektedirler. Bu politikanın temsilcilerine göre bağılantısızlık, uluslararası sorunlarla ilgilenmeme, onlardan uzak durmak anlamına gelmemektedir. Bunun tam aksine, uluslararası bir sorunda hiçbir bloktan etkilenmeden doğrunun ve haklının yanında yer almak ve desteklemek anlamına gelmektedir¹³.

Tüm bu söylediklerimizden sonra, kavramın sadece "askeri ittifaklara girmeme" gibi basit bir anlamı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kavrama ilişkin yapılan hata da, kavramı sadece bu çerçevede içinde tanımlamaya çalışmaktan kaynaklanmakta ve bağılantısızlık kavramı zaman zaman "tarafsızlık", "sürekli tarafsızlık" veya "yalnızlık" politikaları ile karıştırılmaktadır.

"Tarafsızlık" savaş zamanında, savaş dışında kalan bir devletin hukuki statüsüne verilen addır. Uluslararası hukukta böyle bir politikayı izleyeceğini bildiren devlet bazı yükümlülükler altına girmektedir¹⁴. Tarafsızlığını ilan eden bir devletin hak ve ödevleri 1907 tarihinde yapılan İkinci La Haye Konferansında ele alınmış, 1916 "Londra Deklarasyonu" ile uluslararası alanda hukuki bir durum kazanmıştır¹⁵. Savaş sırasında ilan edilmiş tarafsızlık, sadece savaş süresince hüküm ifade

11 K.J. Holsti, *International Politics (A Framework for Analysis)*, Open University set Book, Prentice Hall International, Inc., London, 1974, s. 107.

12 Ibid, s. 108.

13 Khalid I. Babaa ve Cecil V. Crabb, "Nonalignment as a Diplomatic and Ideological Credo", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965, s. 11; Kwane Nkrumah, *I Speak of Freedom*, Frederick A. Praeger, New York, 1961, s. 199.

14 Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No: 420, Ankara, 1978, s. 69.

15 Daha ayrıntılı tartışma ve bilgi için bkz: William W. Bishop, Jr., *International Law: Cases and Materials*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1953, s. 651-652.

eder. Tarafsızlığını ilan eden bir devlet sonradan yine tektaraflı bir tasarrufla tarafsızlığına son vererek savaşa katılabilir¹⁶. Öte yandan, tarafsız olan devletin yapmak zorunda olduğu bazı kuralları vardır. Bunlar; savaşan taraflardan herhangi birine sınırları içinde askeri hareketler için üs vermeme; savaşan taraflara askeri yardımlarda bulunmama gibi kuralları kapsamaktadır. Diğer taraftan tarafsız bir devlet, silah harici mallarını savaşan devletler tarafından ablukaya alınmış açık denizlerden serbestçe geçirme hakkına sahiptir¹⁷.

Uluslararası politika disiplini içinde tarafsızlık kavramı ile en çok karıştırılan bir başka politika türü de "sürekli tarafsızlık" kavramıdır. Sürekli tarafsızlık statüsü uluslararası hukukta yer alan antlaşmalarla belirlenmektedir.

"... devletler hukukunda... daimi (sürekli) tarafsız devlet statüsü, yalnız bu statüye konulmuş devlete değil, diğer devletlere de vecibeler yükler; bunun için de diğer devletler tarafından kabul edilmesi gerekir; tek taraflı tasarruf kâfi değildir.

... Daimi tarafsız devlet statüsünü, bazı ülkelerin veya bir ülkenin bir kısmının tarafsızlandırılması (neutralisation) veya silahsızlandırılması (demilitarisation) ile de karıştırmamak gerekir. Tarafsızlandırılma ile kastedilen, devletler arasında da bir harb çıktığı takdirde, bu bölgenin harb hareketlerinin dışında tutulacağıdır. Silahsızlandırma, bazı bölgelerin tahkim edilmemesi, buralarda askeri kuvvetler bulundurulmamasıdır."¹⁸

Böylece, sürekli tarafsızlık statüsü uluslararası toplum tarafından kabul edilen bir uluslararası statü olmaktadır. Sürekli tarafsız bir devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu hak ve ödevlerin yanısıra, sözkonusu devletin sürekli tarafsızlığı kabul eden devletlerin de bazı hak ve ödevleri vardır. Sürekli tarafsız bir devletin, savaş ilan etmek; savaşa katılmak veya savaşa katılmasına yol açabilecek antlaşmalara veya ittifaklara girmesi sözkonusu değildir. Öte yandan, bir devletin sürekli tarafsız olmasını onaylayan diğer devletlerin, bu devletin bağımsızlığını ihlal etmeme ve ettirmeme taahhüdünde bulunmuş olmaları gerekir. Eğer sürekli tarafsız bir devlete karşı herhangi bir saldırı olursa, sürekli tarafsız devlet her türlü savunma tedbirleri alabilir. Bu da, sürekli tarafsız bir devletin ordusuz ve silahsızlandırılmış bir devlet anlamına gelmediğini göstermektedir¹⁹. Günümüzde bu konumda olan devletlere örnek olarak İsviçre ve Avusturya gösterilebilir. İsviçre, 1648 Westphalia Barış Antlaşmasından günümüze dek sürekli tarafsız bir devlet olarak kalmıştır. Ancak hemen eklemek gerekir ki İsviçre Avrupa'nın en güçlü ordularından birine de sahiptir. Avusturya ise 1955'den günümüze sürekli tarafsız devlet statüsündedir. Öte yandan, Belçika 1839, Lüksemburg da 1867 yılından 1914 yılına kadar sürekli tarafsızlık statüsündeki devletler olmuşlardır.

Bağılantısızlık kavramı ile karıştırılan bir başka kavram da "yalnızcılık" kavramıdır. Yalnızcılık politikasını dış politika stratejisi olarak benimseyen bir devlet,

16 Seha L., Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, Cilt: 1, A.Ü.S.B.F. Yayını, No: 237, Ankara, 1968, s. 183.

17 Holsti, op.cit., s. 106.

18 Meray, op.cit.

19 Ibid.

uluslararası toplumu oluşturan tüm devletlerle her türlü (askeri, ekonomik, kültürel, diplomatik, siyasi) ilişkilerinde mümkün olan en az etkileşimi tercih eder²⁰. Bu dış politika stratejisinin uygulanabilmesi için uluslararası sistemin yapısı ve uygulayan ülkenin coğrafya ve topoğrafya özellikleri büyük önem taşımaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra izlemiş olduğu yalnızcılık politikasının coğrafi ve topoğrafik özelliklerden dolayı başarılı olduğu söylenebilir. Öte yandan, Antik Çağlardan ondokuzuncu yüzyılın ortasına kadar Japonya ve dağlık bir ülke olan Etiyopya uzun bir süre yalnızcılık politikasını başarı ile uygulayabilmişlerdir²¹.

Görüleceği üzere Bağlantısızlık ile yukarıda açıklamaya çalıştığımız kavramlar arasında büyük farklılıklar söz konusudur. Bu kavramlardan bazıları devletlere hukuki statüler verirken; diğeri belli niteliklere sahip olmanın sonucu gerçekleştirilebilen bir politika olmaktadır. Halbuki, bağlantısızlık hukuki bir statü olmadığı gibi, bağlantısız bir devlet olabilmenin veya böyle bir politikayı gerçekleştirebilmenin belli nitelik ve şartlara sahip olmanın bir sonucu olduğu söylenemez. Kısaca, bağlantısızlık İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortamı dışında kalıp, bu ortamı dışardan etkilemeye çalışan ülkelerin başlattıkları yeni bir uluslararası ilişkiler sistemi olmuştur.

II. BAĞLANTISIZLIK AKIMININ KURUMSALLAŞMASI

Bağlantısızlık politikasının kökeni 1947 yılında Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşmasına kadar uzanmaktadır. Yine aynı yıllarda bağımsızlığına kavuşan Pakistan, Sri Lanka, Endonezya ve Birmanya bağlantısızlık politikasının temellerini atan ülkeler olmuşlardır. Bu beş ülke 1955 yılında Asya-Afrika Ülkeleri arasında yapılan Bandung Konferansından önce, 1954 yılında Endonezya Devlet Başkanı Ali Sastro-mami Dijojo'nun çağrısı üzerine Sri Lanka'nın başkenti Colombo'da biraraya gelerek Çin Hindi sorununu görüşmüş ve gündemlerindeki daha geniş bir Asya-Afrika Devletleri Konferansının toplanmasını kararlaştırmışlardır²².

18-23 Nisan 1955 tarihinde Endonezya'nın Bandung kentinde toplanan konferansın sonunda, Hindistan ve Mısır'ın başını çektiği geniş bir bağlantısızlar ülkeler grubu oluşmuştur²³. Konferans sonunda yayınlanan ortak bildiriye, dünya barışı ve işbirliği için katılan ülkeler şu ilkelere birleştiklerini açıklamışlardır²⁴. 1) Te-

20 Holsti, op.cit., s. 105; Gönlübol, op.cit., s. 65.

21 Gönlübol, s. 66.

22 "Bandung'dan Havana'ya Bağlantısızlar", Cumhuriyet Ek, 31 Ağustos 1979, s. 1.

23 Bandung Konferansı'na katılan devletler şunlardır: Afganistan, Burma, Kamboçya, Sri Lanka, Çin Halk Cumhuriyeti, Mısır, Etiyopya, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, Japonya, Ürdün, Laos, Lübnan, Liberya, Libya, Nepal, Pakistan, Filipinler, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Tayland, Türkiye, Kuzey ve Güney Vietnam ve Yemen. Gözlemci statüsünde katılanlar: Makarios ve Kudüs Müftüsü. *Treaties and Alliances of the World: An International Survey Covering Treaties in Force and Communities of States*, Keesing's Publications Ltd., New York, 1968, s. 200.

24 Ibid., s. 201.

mel insan haklarına ve Birleşmiş Milletler Yasasında belirtilen prensiplere saygı gösterilmesi; 2) Tüm ulusların toprak bütünlüğüne ve egemenliklerine saygı gösterilmesi; 3) Büyük ya da küçük, tüm ulus ve ırkların eşitliğinin tanınması; 4) Hiçbir ülkenin iç işlerine müdahale edilmemesi; 5) Birleşmiş Milletler Yasasına uygun olarak her ülkenin kendini savunacağı; 6) Büyük güçlerin çıkarlarına hizmet eden her türlü savunma antlaşmalarından vazgeçilmesi; ve hiçbir ülkenin diğer ülkeler üzerinde baskı kurmaması; 7) Herhangi bir ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımlılığına neden olacak antlaşma ve/veya hareketlerden kaçınılması; 8) Her türlü sorunun çözümünde barışçıl yollara başvurulması; 9) Ortak yararlar ve işbirliğinin sağlanması; 10) Uluslararası yükümlülüklere ve hukuka saygı gösterilmesi.

Bağlantısız ülkelerin Bandung Konferansı'ndan sonra ilk doruk toplantısına kadar yaptıkları ve bağlantısızlığın kurumsallaşmasında rol oynayan iki toplantı daha vardır. Bunlardan ilki, 26 Aralık 1957 — 1 Ocak 1958 tarihleri arasında Kahire'de yapılmış ve toplantı sonunda *Afro-Asya Birliği Konseyi'nin* (Afro-Asian Solidarity Council) Kahire'de kurulmasına karar verilmiştir. İkinci Konferans ise, Gine'nin Conakry kentinde 11-15 Nisan 1960 tarihinde, elli bağlantısız ülkenin katılımı ile yapılmış ve Konferansta sürekli bir sekreterliğin kurulması kararı alınmıştır²⁵. 1-6 Eylül 1961'de Belgrad'da yapılan ilk doruk toplantısında bağlantısızlığın ilkeleri daha belirgin bir duruma getirilmeye çalışılmış, Hindistan Başbakanı Nehrunun hazırladığı "barış'a çağrı" taslağı karar olarak kabul edilmiştir. Daha sonra, 7-11 Şubat 1963'de Tanganika'nın Moshi kentinde yapılan toplantıda "yeni sömürgecilik" konusu tartışılmış, İngiltere ve Fransa'nın Güney Afrika'daki sömürgeci siyaseti kınanmış ve ikinci doruk toplantısının ön hazırlıkları için Colombo'da Hazırlık Toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır. 5-10 ekim 1964 tarihinde yapılan ikinci doruk toplantısından sonra, Afro-Asya Birliği Konseyi'nin 10-16 Mayıs 1965'de Gana'nın Winneba kentinde yaptığı konferansta Birliğin genişletilmesi, Latin Amerika ülkelerini de içine alan bir örgütün oluşturulması kararlaştırılmıştır²⁶.

8-10 Eylül 1970 tarihleri arasında Lusaka'da yapılan üçüncü doruk toplantısından sonra 5-9 Eylül 1973'de Cezayir'de yapılan dördüncü doruk toplantısı, Bağlantısızlık Hareketi'nin büyümesi, güçlenmesi, kurumsallaşması, organlarının oluşması ve eylem alanının genişlemesi bakımından olumlu sonuçlar vermiştir. Doruk toplantısına, Latin Amerika Ülkeleri ile beraber 76 ülke katılmış, 9 ülke gözlemci göndermiştir²⁷. Ayrıca, bir Eşgüdüm Komitesi kurularak üyeler arasında sürekli

25 Ibid., s. 202.

26 Ibid., s. 203.

27 "Bandung'dan Havana'ya Bağlantısızlar", op.cit. Toplantıya katılan 76 ülke: Afganistan, Cezayir, Arjantin, Bahreyn, Bangladeş, Bhutan, Bostwana, Burma, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Küba, Kıbrıs, Dahomey, Mısır, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Gabon, Gambia, Gana, Gine, Guyana, Hindistan, Endonezya, Irak, Fildişi sahili, Jamaika, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Laos, Lesotha, Liberya, Libya, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Moritanya, Mauritius, Fas, Nepal, Nijer, Nijerya, Umman, Peru, Katar, Ruvanda, Suudi Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Somali, Güney Vietnam, Sri Lanka, Sudan, Svaziland, Suriye, Tanzanya, Togo, Trinidad-Tobago, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, Yukarı Volta, Kuzey Yemen, Güney Yemen, Yugoslavya, Zaire, Zambiya, Gözlemci olarak

iletişim sağlanmıştır²⁸. Cezayir Doruğu'ndan sonra 1975 yılında Peru'nun başkenti Lima'da toplanan bağlantısız ülkelerin bu toplantısı Dışişleri Bakanları düzeyinde olmuş, toplantıda Panama, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Harekete tam üye olarak alınmaları kararlaştırılmıştır.

1978 yılında Belgrad'da yapılan bağlantısız ülkeler dışişleri bakanları konferansında ise dünya sorunları ele alınmıştır. Ele alınan sorunlar içerisinde, bağlantısızlar arasında dayanışmanın çoğaltılması, Orta Doğu sorunu, Filistin sorunu, Kıbrıs, Afrika Birliği Örgütü'nün işlevleri, Güney Afrika'daki durum, Namibya, Zimbabve, Kore, Silahsızlanma, Nükleer Enerjinin barışçıl amaçlar için kullanılması ve üye ülkeler arasındaki haberleşmenin yaygınlaştırılması gibi konular yer almıştır²⁹.

Bağlantısız ülkelerin 6. Doruk Toplantısı 3-7 Eylül 1979'da Havana'da yapılmıştır. Toplantıda, 5. Doruk Konferansında 7. Doruk Toplantısının Irak'ta yapılması önerisi kabul edilmiş, dünya sorunları yanında üye ülkelerin ekonomik sorunları da tartışılmıştır³⁰.

1955 yılında başlayan bağlantısızlık hareketinin Birleşmiş Milletler çevresinde sesini duyurması ise 1961 yılında Genel Kurul'un kabul ettiği bir tasarıyla gerçekleşen Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)'in kurulmasıyla oldu.

Her iki blok'a da girmeyerek siyasal bağımsızlıklarını bu yoldan koruyacaklarına inanan bu devletler ekonomik açıdan da yeni bir düzenlemenin gerektiği konusunda görüş birliğine vardılar. Bu amaçla da, bugün sayıları 130'un üstünde olan ancak o günden bu güne "77'ler Grubu" adıyla bilinen az gelişmiş ülkeler grubu oluşturuldu. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), ilk toplantısını 1964 yılında Cenevre'de yaptı. Konferans sonunda yayımlanan ortak bildiriye, "uluslararası ekonomik alanda yeni tutum ve yöntemlerin uygulanmasını sağlayabilmek" için üyeler arasındaki işbirliğine değiniliyordu³¹.

Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (YUED) tartışmaları, 1968 yılında Yeni Delhi'de yapılan II. UNCTAD toplantısında devam etti. III. UNCTAD toplantısı 1972'de Santiago'da yapıldı. "Dünya para sisteminin belli bir kararlılığa kavuşturulması" konusunun tartışıldığı bu toplantıdan sonra yine aynı yıl Stockholm'de İnsan Çevresi Konferansı yapıldı. Konferansta, "ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlı-

katılan dokuz ülke ise: Barbados, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Panama, Uruguay, Venezuela, Avusturya, Finlandiya ve İsveç.

28 Bağlantısız Ülkeler Eşgüdüm Komitesi'nin görevi, yapılan başvuruları incelemek, Konferans ve Doruk toplantılarının gündemini hazırlamak ve bağlantısızların uluslararası forumlarda çeşitli siyasal konularda ortaklaşa davranmalarını sağlamaktır. Ibid.

29 Daha geniş bilgi için bkz: *Documents Des Conferences Et Reunions Des Pays Non Alignes 1961-1978*, Jugoslovenska Stvarnost-Medjunarodna Politika, Belgrade, s. 257-270.

30 Ibid., s. 271.

31 Selim İlkin, Gürel Tüzün, "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen Tartışmalarının Gelişmesi", *O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi*, 1976, Özel Sayı, s. 3-4.

lıktan söz edilerek, yeryüzünde bugün yaşayanların yanında, gelecek kuşakların çıkarlarının da gözetilerek, doğal kaynakların korunması ve akıllıca işletilmesi"³² konularında öneriler yapıldı ve kararlar alındı.

Alınan tüm bu öneri ve kararlar 1973 Petrol bunalımına kadar gelişmiş ülkeler açısından hiçbir yankı uyandırmamış ve hiçbir somut gelişme görülmemiştir. Ancak, petrol bunalımı az gelişmiş ülkelerin seslerini duyurmak bir yana, dünya politikasında etkili olabilmeleri için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bağılantısız ülkeler 1973 Cezayir Doruk toplantısında, o ana değin Birleşmiş Milletler çerçevesinde yapılan toplantıların ekonomik kalkınmaları konusunda hiçbir etkisi olmadığını vurgulayarak, yalnızca kalkınma sorunlarının tartışılacağı özel bir toplantı yapılmasını istemişler ve yeni bir eylem programı hazırlamışlardır. Hazırlanan bu program B.M. 6. Özel Genel Kurul'unda ele alınarak kabul edilmiştir. Program'da

"ülkeler arasında adalet, egemen eşitlik, karşılıklı bağımlılık, ortak çıkar birliği ve işbirliğine dayalı ve eşitsizlikleri düzeltici, adaletsizlikleri giderici, gelişmiş ve gelişen ülkeler arasında giderek büyüyen uçurumu kapatmaya olanak sağlayacak ve giderek hızlanan ekonomik ve sosyal kalkınmayı, bugünkü ve gelecek nesiller için barış ve adaleti sağlayacak bir YUED kurulması için çalışmaya kararlı olunduğu..."³³

belirtilmiştir. Böylece YUED'in temel ilkeleri açıkça ortaya konulmuştur. Kısaca, bu ilkelerin ana başlıkları şöyle sıralanabilir: "1- Ulusal egemenlik hakkının kapsam ve içeriği; 2- Gelişmiş ve gelişen ülkeler arasındaki ticareti; 3- Gelişen ülkeler kaynak aktarımı; 4- Bilim ve teknoloji; 5- Gelişen ülkeler arasındaki ilişkiler".³⁴

25-29 Ağustos 1975 tarihinde Lima'da yapılan Bağılantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları Konferansı'nda, 7. Özel Genel Kurul'da görüşülecek konuları saptayan bağılantısızlar konuyla ilgili bir de ortak bildiri yayınladılar. Bağılantısız Ülkeler arasında Birlik ve Dayanışmayı Güçlendirme ve YUED'i Kurma Stratejisi adlı bildiriye, "... ekonomik bağımsızlık, uluslararası para sisteminin yeniden düzenlenmesi, uluslararası ticaret ve finansman konularında kaydedilen gelişmelerin yetersizliğine dikkat çekilmekte... ticaret, ulaşım, para ve finansman, tarım, bilim ve teknoloji alanlarında yeni ilişkilerin kurulması, sanayileşme programları ve genel olarak kalkınma politikaları arasındaki uyumun artırılması..."³⁵.

için öneriler yer almaktaydı. Ayrıca, "Bağılantısız Ülkelerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması İçin Dayanışma Fonu" ve "Gelişen Ülkelerin İhraç Ettikleri Hammaddeler İle Temel Maddelerin Tampon Stoklarının Oluşturulması İçin Özel Fonu" kurulması istenmekteydi³⁶. 1-16 Eylül 1975 tarihinde yapılan B.M. 7. Özel Genel Kurulu toplantısında bu bildiri çerçevesinde tartışmalar yapıldı. Bazı kararlar alındığı toplantı az gelişmiş ülkeler açısından pek doyurucu olmadı³⁷.

7. B.M. Genel Kurulu'nu izleyen en önemli toplantılardan biri de 8 gelişmiş, 19 az gelişmiş ülkeyi karşı karşıya getiren Kuzey-Güney diyalogu olmuştur. Konfe-

32 Ibid., s. 5.

33 Ibid. s. 7.

34 Ibid., s. 8-9.

35 Ibid., s. 13.

36 Ibid.

37 Alınan kararlar konusunda bkz: Ibid., s. 14-16.

ransda enerji, hammaddeler, kalkınma ve finansman konuları ele alınmış ancak az gelişmiş ülkeler açısından somut gelişmeler sağlanamamıştır. 1975'de Paris'te yapılan Kuzey-Güney Diyalogu'ndan sonra 4. UNCTAD Toplantısı'na hazırlık olarak 1976 tarihinde Manila'da 3. Bakanlar Toplantısı yapılmıştır. Toplantı sonunda, Manila Bildirisi ve Eylem Programı yayınlanmıştır. Yayınlanan bu bildiri "uluslararası ticarete, çok taraflı ticaret görüşmelerine, gelişen ülkelere yapılan yardımlara, bu ülkelerin borç yükü sorununa, teknoloji sorununa, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine, en az gelişmiş ülkelerin sorunlarına, dünya besin maddeleri üretimine ve UNCTAD'ın B.M.'in görüşmecisi bir organı haline getirilmesine değinilmekteydi"³⁸. Manila Bildirisi ve Eylem Programı'nın tartışıldığı 4. UNCTAD toplantısında Kissinger, "gelişmiş ülkelerin bu denli geniş bir çerçeveye içinde tartışma ve görüşmeye yetli olmadıklarını" ifade etmiş ve "Üçüncü Dünya'nın borç yükü sorununu uluslararası bir toplantıda gözden geçirilmesini ve borçların ertelenmesini ya da silinmesini istemelerine" karşılık Kissinger, "her ülkenin borç sorunuyla tek tek uğraşılmasını" savunmuştur. Ayrıca teknoloji transferi konusunda, Kissinger, gelişmekte olan ülkelerin bu teknolojiyi çokuluslu şirketler aracılığıyla almalarını söylemiştir³⁹. Tüm bu gelişmeler az gelişmiş ülkeler açısından istenilen değişikliğe yol açmamakla beraber, "temel maddelere" ilişkin 6 milyar dolarlık ortak fon kurulmasını öngören ve 10 temel maddeyi kapsayan programın gelişmiş ülkeler tarafından reddedilmemesi ancak ileriki bir tarihte ele alınması konusunda varılan antlaşma, tek olumlu gelişme olmuştur.

5. Bağlantısız Ülkeler Doruk Konferansı'nda da UNCTAD IV ve Kuzey-Güney görüşmelerinin değerlendirilmesi yapılarak, gelişmiş ülkelerin katı tutumlarından yakınılmış, YUED'e ilişkin olarak da sonuçların hiçbir yeterli ve önemli kazanımlar getirmediği belirtilmiştir. Konferansın sonunda yayınlanan "Bildiri"-de gelişmiş ülkelerin UNCTAD toplantılarında ve Kuzey-Güney Görüşmelerinde tavırlarını değiştirmedikleri takdirde, az gelişmiş ülkelerin tutumlarını yeniden gözden geçirecekleri belirtilmiştir⁴⁰.

Son yıllarda az gelişmiş ülkelerin konuya ilişkin önemli Konferanslarından biri de 1981 tarihinde Nairobi'de yapılmıştır. Konferansta ele alınan ve bir türlü çözüm getirilemeyen konu, gelişmiş ülkelere mali kaynak aktarımı olmuştur. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler'in, az gelişmiş ülkelerin yeni enerji teknolojileri geliştirebilmeleri ve yeni enerji kaynakları yaratabilmeleri için ortaklaşa olarak gerekli yatırım finansmanlarını yapmalarına karar alınmıştır.

Bağlantısız ülkelerin gerek Birleşmiş Milletler çerçevesinde ve gerek bu çerçevenin dışında yaptıkları tüm toplantılarda atılması istenilen somut adımların çok sınırlı kaldığı görülmektedir. Ancak, alışılmış ve gelişmiş ülkeler tarafından desteklenen bir ekonomik düzenin birdenbire yenilenmesi, düzenlemeler yapılması ve hatta değiştirilmesi şüphesiz uzun bir dönemi kapsayacaktır.

38 Ibid., s. 18.

39 Ibid., s. 19.

40 Ibid., s. 21.

41 "Nairobi Konferansı Sona Erdi Ama Yankıları Devam Ediyor", *Rapor*, 2 Eylül 1981.

"Bağılantısızlık Akımının Kurumsallaşması" başlığı altında değineceğimiz üçüncü ve son nokta; Bağılantısızların "uluslararası hukuk" kurallarını değiştirme yolundaki başarılı girişimleridir.

1952 yılında bazı Latin Amerika Devletlerinin karasularını 200 mile çıkartmaları ile başlayan tartışmalar Asya-Afrika devletleri arasında hızla yayılmış⁴² ve daha sonra da bu devletlerin baskısıyla 1970'lerin başında III. Deniz Hukuku Konferansı'nın toplanması kararlaştırılmıştır. Bu devletlerin karasularını 200 mile çıkartmalarındaki en büyük neden bu suların altındaki zengin maden ve balık kaynaklarının varlığıdır.

1981 yılında çalışmalarını tamamlayan Konferans sonunda, eskiden 6 mil olan karasuları 12 mile çıkarılmış ve az gelişmiş ülkelerin isteği doğrultusunda kararlar alınmıştır⁴³.

Görülen odur ki, Bağılantısızlık Hareketi'nin kurumsallaşması, sadece siyasi ya da sadece hukuki veya ekonomik boyutlardan birinde değil; ama tümünde bir gelişme içindedir. Şüphesiz, bu boyutlardan kiminde gelişme daha hızlı, kiminde ise daha yavaş olmuştur.

III. GÜNÜMÜZDE BAĞLANTISIZLIK AKIMININ AMAÇLARI

Bağılantısızlık akımının kurumsallaşma açısından tarihsel süreç içinde geçirdiği evrime yukarıda değinmiştik. İlk başlarda siyasal boyutu olan akımın daha sonra ikinci ve üçüncü boyutlarını kazandığını belirtmiş ve özellikle "soğuk savaş" sonrasında siyasal boyutu pekiştirici olarak ekonomik ve hukuksal boyutların işlevini ve kurumsallaşmasını anlatmaya çalışmıştık. Bu bölümde ise bu akımın uluslararası sistemdeki değişmelerle beraber, ilk başta benimsediği ilkelerdeki değişimleri ve günümüzde akımın amaçlarını incelemeye çalışacağız.

"Soğuk savaş"ın etkin bir biçimde sürdüğü yıllarda bağılantısız olmak, süper güçlerin liderliklerinin sözkonusu olduğu bloklara girmemek ve ne suretle olursa olsun bu devletlerin veya devletler grubunun çatışma ortamından uzak kalmak anlamına geliyordu. Bağılantısız ülkeler 1961 yılında yaptıkları Belgrad Doruk Toplantısı'nda, bağılantısızlığın ilkelerini şu şekilde saptamışlardı; İlk olarak, bağılantısız bir ülke barış içinde birarada yaşama ilkesine ve bağılantısızlık temeline dayanan bağımsız bir dış politika izlemeliydi. İkinci olarak, ulusal bağımsızlık hareketlerine destek olmalıydı. Üçüncü olarak, süper güçler tarafından kurulan askeri ve siyasi gruplaşmalara üye olmamalıydı. Dördüncü olarak, sınırları içinde askeri üs kurmak isteyen süper güçlere karşı koymalı, eğer bu çeşit üsler daha önceden kurulmuşsa bunları tasviye yoluna gitmeliydi. Beşinci olarak, bağılantısız bir devletin yapmış olduğu ve yapacağı iki taraflı veya bölgesel bir savunma antlaşması, süper güçler arasındaki rekabet alanı içinde olmamalıydı⁴⁴.

42 Mehmet Gönlübol, "Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin Çalışmaları", *A. Ü.S.B.F. Dergisi*, Cilt: 36, No: 3, 1971, s. 232.

43 Daha geniş bilgi için bkz: "III. Deniz Hukuku Konferansı", *Birleşmiş Milletler Yayını*, Ağustos, 1981.

44 G.H. Jansen, *Afro-Asia and Nonalignment*, London, 1966, s. 115.

Bağılantısızlık Hareketi'nin felsefesinde her ne kadar Hint düşüncesinin rolü varsa da, Hareketin ortaya çıkması ve büyümesinde "soğuk savaş" ortamının hızlandırıcı rolü en büyük etken olmuştur. Bu dönemde Batı bloku ile Doğu bloku arasında gerilimi yükselten ve bağımsızlığını yeni kazanan devletleri Bağılantısızlık felsefesini benimsemeye iten iki önemli olay vardır. Bunlardan biri, Süveyş Bunalımı; diğeri ise Küba Krizi'dir. Her iki olay, dünya politikasında önemli birtakım değişikliklere yol açmıştır. Süveyş bunalımının bir sonucu olarak, millileştirme ve bağılantısızlık birbiriyle bağlantılı politikalar olarak görünüm kazanmış ve yeni bağımsızlıklarını elde eden devletler tarafından kolaylıkla benimsenmiştir. Yine Süveyş bunalımının bir başka sonucu da, Birleşmiş Milletler'deki niteliksel değişme olmuştur. Evrensel Örgüt'teki bu değişme örgüt içindeki güç dağılımında Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin ağırlık kazanması şeklinde olmuştur. Öte yandan, Küba bunalımı ile ortaya çıkan nükleer savaş tehlikesi, her iki blok içinde de gevşemelere ve kopmalara yol açmıştır. Bir yanda Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki kopma meydana gelirken, diğeri yanda Fransa Batı blokunun askeri örgütü NATO'dan çıkmıştır⁴⁵. Dünya politikasında ortaya çıkan bu iki bunalım ve özellikle Küba krizi karşıt iki blok liderini biraraya getirerek önlerinde duran iki yoldan birini seçmelerinin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir. Bu yollardan ilki, nükleer silahların kullanılacağı ve tüm insanlığın yok olma tehlikesinin olduğu savaş, ikincisi de farklı siyasal sistemlere sahip olan ülkelerin barış içinde birarada yaşamaları. Dolayısıyla bu dönemde Bağılantısızlık, varolan uluslararası sistem'de bir başka seçeneğin varlığını ve ancak bu seçenek sayesinde bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin bağımsız birer ülke olarak kalmalarının uluslararası sistemdeki gerginliğin ortadan kaldırılması ile doğrudan orantılı olduğunu göstermiştir. Bu nedenle "Soğuk Savaş" dönemindeki bu ortam Bağılantısızlık Hareketi'ne üye olan ülkelere birincil hedefin siyasal bağımsızlık, bir başka değişle varlıkları sürdürebilmenin tek yolunun bloklar dışında kalarak gerçekleşebileceği görünümünü vermiştir. Ancak "soğuk savaş"ın sona ermesi "yumuşama"nın başlamasıyla beraber siyasal bağımsızlığın korunmasında ve devam ettirilebilmesinde bütünüyle işlevi olan ekonomik öge giderek ağırlık kazanmış ve siyasal bağımsızlık ile ekonomik ögenin birbirlerinden ayrı düşünülmemeyeceği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, az gelişmiş bu ülkelerin ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmaları, Bağılantısızlık Hareketi'nin en önemli amaçları durumuna gelmiştir. Ne varki, Bağılantısız Ülkelerin bu amaç ve hedeflerine varabilmeleri için verdikleri uğraşların sınırlı kalması, sadece bu ülkelerin az gelişmiş olmalarından değil, aynı zamanda bu ülkeler arasında ortak hareket etme olanağının olmayışından kaynaklanmaktadır.

Bağılantısız ülkelerin ortak özelliği, ekonomik yapılarının şu veya bu şekilde gelişmiş ülkelere bağımlı olmasıdır. Çünkü bu ülkelerin dış ticaretlerinin büyük kısmı bir veya iki ürüne dayanmakta ve bu ürünlerin alıcısı da genellikle belirli bir ülke olmaktadır. Bu da bu ülkenin diğeri gereksinimlerini edinmesinde bir takım güçlük-

45 Khalid, I. Babaa, "The Third Force And The United Nations", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965, s. 84.

lere yol açmaktadır⁴⁶. Bu nedenle, günümüzde bağlantısızlık politikasının amaçlarından biri, ekonomik dış ilişkilerin çok yönlülük kazanmasını sağlamak ve mümkün olduğu ölçüde az sayıda gelişmiş ülkeye bağımlı ekonomik yapının değiştirilerek, ulusal bir ekonomik yapının oluşturulmasını gerçekleştirmektir. İşte YUED ve Kuzey-Güney görüşmeleri bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik çabalar olmuştur. Ancak, bu çabalarda somut adımlar atılamamasının nedenleri arasında, bağlantısız ülkelerin iç politikalarındaki düzensizlik ve bu ülkeler arasındaki çatışmalar, bir de — belki de en önemlisi — birlikte hareket etme olanağından yoksun olmaları sayılabilir.

Bağlantısız Ülkelerin İç Politikalarındaki Düzensizlik — Bağlantısız ülkeler, bağımsızlıklarını elde ettikten sonra kendilerini birçok sorunla karşı karşıya bulmuşlardır. Bu sorunların başında ekonomik kalkınma gelmiştir. İstenilen ekonomik ve sosyal kalkınmanın kısa sürede sağlanamaması, siyasal huzursuzluk ve kargaşalara neden olmuş, bir askeri darbe diğerini izlemiştir⁴⁷.

Bağlantısız Ülkeler Arasındaki Çatışmalar — Bağlantısız ülkeler arasındaki çatışmaların temelinde yatan neden bu ülkelerin iç politik düzensizliklerinden kaynaklanmaktadır. Sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm bulunamaması karşısında ülke liderleri kamuoyunun dikkatlerini bir dış soruna çekerek ulusal bütünlüğü korumaya çalışmakta ancak bu da, bağlantısız ülkeler arasındaki işbirliğini engelleyici bir etken olmaktadır. Kaldı ki, bağlantısızlık politikasının ana ilkelerinden biri olan iç işlere karışmama ve uluslararası ilişkilerde güç unsuruna başvurmama ilkesi de böylece zedelenmektedir.

Bağlantısız Ülkelerin Birlikte Hareket Etme Olanağından Yoksun Olmaları — Çeşitli ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya olan bağlantısız ülkeler farklı siyasal ve ekonomik yapılaraya sahip olduklarından her an birlikte hareket etmedikleri görülmektedir. Bağlantısızlık Akımının ortaya çıktığı ilk dönemde bile, bu akımın temsilcileri, bir blok olmadıklarını her fırsatta dile getirmişlerdir⁴⁸. Öte yandan, bu ülkelerin birlikte hareket etmedikleri Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda da gözlemlenebilir. B.M. Asya ve Afrika diye bilinen bu grup üyeleri her konuda aynı davranışı gösteren bir bütün değildir⁴⁹. Bu konuda yakın tarihten bir örnek Afganistan sorunudur. Genel Kurul'da "Afganistan'dan Yabancı Güçlerin Çekilmesi" konusunda yapılan oylamada bazı bağlantısız ülkeler olumlu oy kullanırken diğerleri olumsuz oy kullanmışlardır⁵⁰.

-
- 46 George W. Shepherd Jr., *Nonaligned Black Africa*, Heath Lexington Books, Lexington, 1970, s. 8.
 - 47 Askeri darbelerin çoğu Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde görülmektedir. Özellikle Afrika'daki askeri darbeler çok kısa aralıklarla olmuştur. Bkz: Mahmut Dikerdem, *Üçüncü Dünyadan*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1977, s. 43-97.
 - 48 Babaa, op.cit., s. 83; D.F. Fleming, "Is Containment Moral", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965, s. 23.
 - 49 Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No. 236, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975, s. 384.
 - 50 "Assembly Calls for Prompt Withdrawal of Foreign Troops from Afghanistan", *U.N. Monthly Chronicle*, Vol. XVIII, 1981, s. 7-9.

Görülmektedir ki Bağılantısızlık Akımı'na dahil ülkeler temel amaçlarda birleştikleri halde bu amaçların gerçekleştirilmesi için izlenen yolda karşılaştıkları engelleri aşamamaktadırlar.

IV. SONUÇ OLARAK: "BAĞLANTISIZLIK BİR DIŞ POLİTİKA SEÇENEĞİ MİDİR?"

İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını elde eden ülkelerin başlattıkları Bağılantısızlık Akımı, iki kutuplu uluslararası sistemi değiştirme, sözkonusu ortamdaki gerginliği ortadan kaldırma ve ülkeler arasında işbirliğini ve barışı sağlama-ya yönelik bir sistem yaratmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, Bağılantısızlık Akımına katılan ülkeler, kendilerine yöneltilecek dış müdahaleleri veya elde ettikleri bağımsızlıklarını ancak böyle bir yolla koruyup, pekiştireceklerine inandıkları için bu politikayı benimsemişlerdir.

Bağılantısızlık politikası aynı zamanda hiçbir blokun askeri örgütlerine girmemeyi ana ilkelerden biri olarak kabul eder. Bunun nedeni bu ülkelerin, herhangi bir blok tarafından kurulan askeri örgütlere girmeyerek diğer blok için caydırıcı bir rol oynadığını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bir başka nokta da, Akım içinde olan tüm ülkelerin mali ve teknik yardımlara gereksinim duymalarıdır. Bu ülkeler mali ve teknik yardımlar konusunda gelişmiş ülkelere bağımlıdırlar. Bu bağımlılıklarını en alt düzeye indirebilmek için en iyi koşullarla yardım alma olanakları bulmak zorundadırlar. Bunu yapabilmek için de pazarlık güçlerini artırmaları gerekmektedir. Pazarlık gücünün artması ise gelişmiş ülkeler arasındaki rekabetten yararlanılabilecek bir politika sonucunda olabilecektir. İşte bu politika ancak bağılantısız bir ülke olabilmekle olasıdır. Örneğin, Mısır, Aswan Barajı'nın yapımı konusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin yardım etmeyeceğini açıklamasından sonra Sovyetler Birliği'ne başvurmuş ve gereken yardımı bu yoldan sağlamıştır. Bir başka örnek de, Hindistan'ın kuracağı çelik tesisleri için A.B.D.'den yardım istemesi fakat bu ülkenin yardım vermeyeceğini açıklaması üzerine, yardımın Sovyetler Birliği'nden alınmasıdır⁵¹. Görülmektedir ki, bağılantısızlık politikası bir ülkeye daha geniş bir manevra alanı sağlamakta ve ülke de çıkarlarına en uygun düşen seçeneği seçebilmektedir.

Bu söylediklerimize hemen şunu eklemek gerekir. Bağılantısızlık politikasını benimseyen tüm ülkelerin bu politikayı benimseme nedenleri arasında benzerliklerden çok, farklılıklar sözkonusudur. Akım'a bazı ülkeler ekonomik, bazıları siyasal çıkarları ve bazıları da milliyetçilik ile bir tuttıkları için katılmışlardır. Dolayısıyla bağılantısızlık, bir ülkenin dış politikasının ne olduğu konusunda açıklayıcı bilgi ve veriler vermekten uzaktır. Ama bunun yanında, bir ülke dış politikasını saptarken benimsediği ilkelere hareketle Bağılantısızlık politikasını bir araç veya bir yöntem olarak kabul edebilir veya kullanabilir. Sonuç olarak, "Bağılantısızlık bir dış politika seçeneği midir?" sorusuna "evet" diyebilmek için sınırları, ilkeleri ve amaçları kesin olan, diğerlerinden şu veya bu şekilde farklılıklar taşıyan bir dış politikadan sözet-

51 *International Encyclopedia of the Social Sciences*, op.cit., s. 168.

mek gerekmektedir. Özellikle günümüzde, örneğin Varşova Paktı'na dahil olan Romanya veya NATO'dan ayrıldığı halde yine de Batı savunması içinde yer alan bir Fransa'nın zaman zaman Bağlantısız ülkelerin yanında yer alması hiç şüphe yok ki bu ülkelerin kendi saptadıkları dış politikaları ve dolayısıyla kendi ülkelerinin çıkarları ile ilgilidir. Aynı şekilde bu Akım içinde yer alan devletler için de söz konusu olan kendi "ulusal çıkarları"dır. Dolayısıyla bu devletler, ulusal çıkarları elverdiği ölçüde Bağlantısızlık Politika'sının ilkelerine koşut davranışı göstermekte, aksi halde bunu gözardı etmektedirler. Günümüzde Bağlantısız ülkelerin istekleri doğrultusunda somut adımlar atılmıyorsa, bunun nedenleri arasında bu ülkelerin ulusal çıkarlarındaki farklılıklar ve hatta bazen çatışmaya dönüşen sorunların bulunmasıdır.

Kısaca, "Bağlantısızlık Politikası" kendine özgü bir dış politika değil, saptanan bir dış politikanın aracı ya da yöntemi olmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

- Armaoğlu, Fahir, *Siyasi Tarih 1789-1960*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No. 362, Ankara, 1975.
- Bishop, William, W. (Jr.), *International Law: Cases and Materials*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1953.
- Dikerdem, Mahmut, *Üçüncü Dünyadan*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1977.
- Gönlübol, Mehmet, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No. 236, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.
- , —————, *Uluslararası Politika*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No. 420, Ankara 1978.
- Holsti, K.J., *International Politics (A Framework for Analysis)*, Open University Set Book, Prentice Hall International, Inc., London, 1974.
- Jansen, G.H., *Afro-Asia and Nonalignment*, London, 1966.
- Kardelj, Edward, *Bloksuzluğun Tarihsel Kökeni*, Toplum Yayınevi, Ankara, 1979.
- Kuyucuklu, Nazif, *İktisadi Olaylar Tarihi*, İ.Ü. Yayını, No. 2902, İstanbul, 1982.
- Lawson, Ruth C., (Ed.) *International Regional Organizations: Constitutional Foundations*, Frederick A. Praeger, New York, 1962.
- Luard, Evan (Ed.), *The Cold War*, Frederick A. Praeger, New York, 1964.
- Lukacs, John, *A History of the Cold War*, Anchor Books, New York, 1962.
- Meray, Seha, L., *Devletler Hukukuna Giriş*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No. 206, 2. Cilt, Ankara, 1975.
- , —————, *Devletler Hukukuna Giriş*, A.Ü.S.B.F. Yayını, No. 237 1. Cilt, Ankara, 1968.
- Nkrumah, Kwame, *I Speak of Freedom*, Frederick A. Praeger, New York, 1961.
- Sander, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, A.Ü.S.B.F., Yayını, No. 427, Ankara, 1979.
- Shepherd, George, W. (Ed.), *Nonaligned Black Africa*, Heath Lexington Books, Lexington, 1970.

MAKALELER:

- Ataöv, Türkkiye, "Soğuk Harb'in Doğuşu, San Fransisko'dan Mihver Barış Toplantılarına", *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, Cilt: XXIII, No. 1, Ankara, 1968.
- Babaa, Khalid, I., "The Third Force And The United Nations", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965.
- _____, _____, Cecil, V. Crabb, "Nonalignment as a Diplomatic and Ideological Credo", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965.
- Fleming, D.F., "Is Containment Moral", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965.
- Gönlübol, Mehmet, "Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin Çalışmaları", *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, Cilt: XXVI, No. 3, 1971.
- Gupta, Sırsr, K., "Asian Nonalignment", *The Annals*, Vol. 362, Philadelphia, 1965.
- İlkin, Selim, Gürel Tüzün, "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen Tartışmalarının Gelişmesi", *O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi*, Özel Sayı, 1976.
- Kar, Bülent, "Bir Alt-Sistem Olarak Kuzeydoğu Asya ve Kore'lerin Birleşme Sorunu I", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: III, Sayı: I, 1982.

ANSİKLOPEDI ve BELGELER:

- "Assembly Calls for Prompt Withdrawal of Foreign Troops from Afghanistan", *U.N. Monthly Chronicle*, Vol. XVIII, No. 1, 1981.
- Documents Des Conferences Et Reunions Des Pays Non Aligned 1961-1978*, Jugoslovenska Stvarnost-Medjunarodna Politika, Belgrade, 1978.
- International Encyclopedia of The Social Sciences*, Vol. 11-12, Collier-MacMillan New York, 1972.
- Treaties and Alliances of the World: An International Survey Covering Treaties in Force and Communities of States*, Keesing's Publications Ltd., New York, 1968.
- III. Deniz Hukuku Konferansı, B.M. Yayını, Ağustos, 1981.

SÜRELİ YAYINLAR:

- "Bandung'dan Havana'ya Bağlantısızlar", *Cumhuriyet Ek*, 31 Ağustos 1979.
- "Nairobi Konferansı Sona Erdi Ama Yankıları Devam Ediyor", *Rapor*, 2 Eylül 1981.